

Ko ha Taumalingi Hifo 'o e Laumālié

I hono fakamanatu ko 'eni e tā'u 175 'o e Fine'ofā, 'oku lea ai e Kau Palesiteni-sī Lahí 'i he 'ofa mo e mālohi 'o fakahā 'enau ngaahi ongó, ngaahi 'iló mo e ngaahi fakamo'oní kiate kitautilu ko e kau fafine 'i he Fine'ofā.

*N*a'e pehē 'e Sisitā Linitā K. Peatoni, ko e Palesiteni Lahí 'o e Fine'ofā, "Oku mau 'ofa ki he kau fafine 'i he Siasí," 'i he'ene fakafofonga'i ia mo hono ongo tokoní—Kalo M. Sitiveni, ko e Tokoni 'Uluakí, mo Linitā S. Liivi, ko e Tokoni Uá. "Ko e hā ha me'a te tau fie ma'u 'o toe lahi ange 'i he'etau fetokoni'aki 'i he hala fua-kava ki he mo'ui ta'engatá? Na'e fakahā 'e he 'Otuá 'Ene taumu'á 'i he Mōsese 1:39: 'He vakai, ko 'eku ngāué 'eni mo hoku nāunaú—ke fakahoko 'a e mo'ui ta'e-fa'a-mate mo e mo'ui ta'engata 'a e tangatá [mo e fefiné]. 'I he Fine'ofā 'oku tau tokonia ai e kau fafine ke nau mateuteu ke ma'u e ngaahi tāpuaki 'o e mo'ui ta'engatá. 'Oku tau fai 'eni 'aki hano fakatupulaki e tui ki he Tamai Hēvaní pea mo Sisū Kalaisi mo 'Ene Fakalelé, fakamālohia e fakafo'ituituí, ngaahi fāmili mo e 'apí 'aki 'a e ngaahi ouaú mo e ngaahi fuakavá, pea uouangataha 'i hono tokoní 'a kinautilu 'oku faingata'a'ia.³

"I he'etau manatu pea mo'ui 'aki e taumu'a 'o e Fine'ofā, te tau hoko ai 'o 'kehe atu pē 'a e kakai fefine ia 'o e Siasí mei he kakai fefine 'o e māmaní—'i ha ngaahi founa 'oku fakafefia,⁴ pea fakatupu ai ha tākiekina 'oku lelé 'i he kotoa 'o e māmaní. *Ko e me'a ia 'oku mau fie ma'u ke hoko ki he kau Fine'ofā.*"

'I hano faka'eke'eke 'o e Kau Palesiteni-sī Lahí 'o e Fine'ofā 'e he kau ngāue mei he ngaahi makasini 'a e Siasí, 'oku nau tali fehu'i ai 'o kau ki he ngaahi me'a 'oku felāve'i mo e kakaí 'i he ngaahi 'ahó ni mo vahevahe 'enau fakakaukau ki he kaha'ú.

'I he 'aho 17 'o M-a'asi, 1842, hili ha ngaahi miniti sī 'o 'ene hoko ko e palesiteni ki he kautaha fo'ou 'o e Fine'ofā 'i Nāvuu, na'e lea 'a 'Ema Sāmita ki he taumu'a 'o e kautahá. Ná'a ne pehē, "Ke fekumi pea tokoní 'a e faingata'á'á." Ke "holi ke fai lelé" mo "fakapapau'i 'oku tauhi 'a e tu'unga angama'a."¹

"Oku 'ikai ko e taumu'a 'o e kautahá ni ke tokoní 'i pē 'a e masivá, ka ke fakahaofi foki 'a e ngaahi laumālié."² —Siosefa Sāmita